

2. Піддубна Л. І., Захарченко В. І. Цифрова трансформація підприємств малого та середнього бізнесу: методологія та практика : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. 318 с.
3. Проценко Т. О. Автоматизація бізнес-процесів як інструмент підвищення операційної ефективності підприємств в умовах цифровізації. *Економіка та держава*. 2023. № 4. С. 78–84.

УДК 331.556.4:314.745.3:351.84(477)

*Нісфоян С. С., к.е.н., доцент;
Нісфоян О. О.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький*

ПОВЕРНЕННЯ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: СТИМУЛИ, БАР'ЄРИ ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕІНТЕГРАЦІЇ

Людський потенціал є фундаментальним ресурсом будь-якої держави, а його збереження та відновлення в умовах збройного конфлікту перетворюється на завдання національного виживання. Україна сьогодні зіштовхнулася з безпрецедентними демографічними втратами: за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на початок 2024 року за межами країни перебувало понад 6,5 млн осіб зі статусом вимушених переселенців, ще близько 5 млн громадян є внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в межах країни. Сукупно це означає, що понад 25% дієздатного населення України опинилося відірваним від попереднього місця проживання та роботи. Поряд із цим, ще до початку активної фази збройного протистояння Україна втратила від 3 до 4 млн трудових мігрантів, які працювали переважно в країнах ЄС. В умовах гострої нестачі робочої сили для потреб відновлення економіки, відбудови зруйнованої інфраструктури та функціонування критичних галузей проблема повернення і реінтеграції як трудових мігрантів, так і ВПО набуває стратегічного значення для забезпечення людського потенціалу України у повоєнний період.

Наукова проблематика міграційних процесів, реінтеграції переміщених осіб та державної міграційної політики знайшла відображення у низці вагомих наукових праць. Позняк О. В. [1] дослідив закономірності зовнішньої трудової міграції українців та розробив методологічні підходи до оцінювання міграційного потенціалу і прогнозування міграційних намірів населення. Малиновська О. А. [2] здійснила комплексний аналіз державної міграційної політики України, визначила її системні недоліки та запропонувала концептуальні засади її реформування з урахуванням євроінтеграційних вимог. Міжнародний досвід реінтеграції переміщених осіб після збройних конфліктів систематизовано у праці Зеттер Р. та Карті де Монталво Д. [3], які на основі порівняльного аналізу постконфліктних ситуацій у різних країнах визначили ключові чинники успішності програм повернення і реінтеграції. Актуальні дані про масштаби переміщення, наміри щодо повернення та потреби ВПО в Україні

систематично публікує Міжнародна організація з міграції [4]. Разом з тим, комплексна проблема одночасної реінтеграції двох категорій – трудових мігрантів та ВПО – в умовах тривалого збройного конфлікту та повоєнного відновлення економіки України потребує окремого наукового осмислення.

Метою дослідження є ідентифікація та систематизація стимулів і бар'єрів повернення трудових мігрантів та внутрішньо переміщених осіб в Україну, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення державної політики реінтеграції зазначених категорій населення в контексті завдань повоєнного відновлення людського потенціалу країни.

Проведене дослідження засвідчило, що трудові мігранти та ВПО є неоднорідними за соціально-демографічними характеристиками групами, що суттєво диференціює їхні міграційні наміри та потреби у реінтеграції. Серед українських трудових мігрантів в ЄС переважають особи працездатного віку 25-44 років із середньою та вищою освітою, значна частина яких після 2022 року суттєво підвищила кваліфікацію, набувши нових компетенцій на європейських ринках праці. Опитування МОМ, проведені у 2023 році, показують, що лише 28% трудових мігрантів висловлюють намір повернутися до України протягом першого року після завершення активних бойових дій, тоді як 43% розглядають можливість повернення у середньостроковій перспективі (2-5 років) [4]. Серед ВПО намір повернутися до місця попереднього проживання після деокупації або стабілізації ситуації задекларували 67% опитаних, проте лише за умови відновлення базової інфраструктури та забезпечення безпеки [1].

Систематизація чинників, що визначають міграційні рішення зазначених категорій населення, дозволила виділити три групи стимулів повернення та три групи бар'єрів. До основних стимулів належать: по-перше, сімейно-соціальні – возз'єднання з родиною, що залишилася в Україні, збереження соціальних зв'язків та культурної ідентичності (зазначили 74% респондентів серед потенційних мігрантів, що повертаються); по-друге, економічні – очікуване зростання попиту на кваліфіковану робочу силу в умовах відбудови, більш сприятливе співвідношення вартості життя та доходів порівняно з країнами перебування, можливості підприємницької реалізації в нових секторах відновлювальної економіки; по-третє, інституційні – реалізація права на участь у відбудові власної країни, патріотичні мотиви та відчуття громадянської відповідальності [2].

Серед ключових бар'єрів повернення дослідження виявило такі: по-перше, безпекові – збереження ризиків ракетних ударів, мінна забрудненість звільнених територій, невизначеність щодо тривалості конфлікту (зазначили 81% опитаних як основний стримуючий чинник); по-друге, економічні – відсутність гарантій зайнятості на відповідному кваліфікаційному рівні, втрата житла (актуально для 38% ВПО з окупованих та зруйнованих районів), вищий рівень соціального захисту в країнах перебування; по-третє, інфраструктурні – незадовільний стан комунальної та освітньої інфраструктури в районах повернення, особливо гостро це відчувається у родин із дітьми шкільного віку [3]. Аналіз чинної державної політики реінтеграції засвідчив її фрагментарність: програми підтримки ВПО зосереджені переважно на одноразових виплатах та тимчасовому житлі, тоді як системні механізми підтримки зайнятості, визнання кваліфікацій, отриманих за кордоном, та психосоціальної реабілітації залишаються нерозвиненими [4].

На підставі проведеного дослідження сформульовано такі висновки та пропозиції. По-перше, ефективна реінтеграція трудових мігрантів та ВПО потребує диференційованих політичних інструментів з урахуванням специфіки кожної категорії: для трудових мігрантів пріоритетними є механізми визнання закордонних кваліфікацій та підтримки підприємницьких ініціатив, для ВПО – програми відновлення житла та пріоритетного працевлаштування. По-друге, необхідною є розробка та затвердження Національної стратегії залучення і реінтеграції українських мігрантів та ВПО як окремого програмного документа з чіткими цільовими показниками, строками та відповідальними виконавцями. По-третє, доцільним є запровадження програм «м'якого повернення» – дистанційної зайнятості на українських підприємствах для осіб, що перебувають за кордоном, як перехідного механізму до фізичного повернення. Реалізація запропонованих заходів дозволить суттєво збільшити коефіцієнт повернення цільових категорій населення та зміцнити людський потенціал країни як ключовий ресурс повоєнного відновлення [2].

Список використаних джерел:

1. Позняк О. В. Зовнішня трудова міграція населення України: наслідки та регулювання : монографія. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2021. 232 с.
2. Малиновська О. А. Міграційна політика України: стан та перспективи розвитку : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2022. 68 с.
3. Zetter R., Ruaudel H. Refugees' Right to Work and Access to Labor Markets. *KNOMAD Working Paper*. 2020. № 26. P. 1–54.
4. International Organization for Migration. Ukraine Internal Displacement Report: General Population Survey. Round 16. Geneva : IOM, 2024. 42 p.

УДК 311.2:339.133.2:338.124.4

*Нісфоян С. С., к.е.н., доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький*

СТАТИСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СПОЖИВЧОГО ПОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Збройний конфлікт, розпочатий повномасштабним вторгненням Російської Федерації у лютому 2022 року, спричинив глибоку структурну трансформацію споживчого ринку України. Масова вимушена міграція населення, знищення виробничої та торговельної інфраструктури, різке скорочення реальних доходів домогосподарств та суттєва зміна структури споживчих пріоритетів сформували принципово нові умови функціонування споживчого попиту. За даними Державної служби статистики України, індекс реальної заробітної плати у 2022 році скоротився на 13,2%, тоді як індекс споживчих цін зріс до 26,6%, що спричинило кардинальну переструктуризацію споживчих кошків домогосподарств на